

1

2

3

4

5

6

7

СТАНАЎЛЕННЕ ЎЛАСНАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ:
БЕЛАРУСЬ І ІНШЫЯ КРАІНЫ ЦЭНТРАЛЬНА-
УСХОДНЯЙ ЕЎРОПЫ Ў XX СТАГОДДЗІ

8

9

10

11

12

13

«НІЧЫЯ ЗЯМЛЯ»: СУПЕРНІЦТВА НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ПРАЕКТАЎ НА ЗАХОДНІМ ПАЛЕССІ Ў МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД (1918–1939 ГАДЫ)

ПАВЕЛ АБЛАМСКІ

Анотацыя: У міжваенны перыяд Заходняе Палессе метафарычна называюць “нічыёй зямлёй” з прычыны вельмі нізкага ўзроўню нацыянальнай свядомасці сярод насельніцтва рэгіёна. За гэтую тэрыторыю змагаліся польскія, расійскія, украінскія і беларускія нацыянальныя актывісты, беспаспяхова намагаючыся яе нацыяналізаваць. Да пачатку Другой сусветнай вайны ніводны нацыянальны праект не меў істотных уплываў на Заходнім Палессі.

Ключавыя словы: нацыяналізм, нацыянальны праект, Заходняе Палессе, II Рэч Паспалітая.

“NO MAN’S LAND”: COMPETITION OF NATIONAL PROJECTS IN THE WESTERN POLESIE IN THE INTERWAR PERIOD (1918–1939)

Abstract: In the interwar period Western Polesie was metaphorically characterized as “no man’s land” because of the weak national identity of local people. Four national projects – Polish, Russian, Ukrainian and Belarusian – were functioning here. The interwar period in this region was “the window of opportunities” for the supporters of these four competitive projects because all of them had a chance to success. In reality, none of the national projects possessed sufficient number of supporters in Western Polesie before World War II.

Keywords: Nationalism, National Project, Western Polesie, II Rzeczpospolita.

Заканчэнне Першай сусветнай вайны і распад імперый далі сур'ёзны штуршок да актывізацыі нацыянальных рухаў народаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Па сцвярджэнні Б. Андэрсана, наступіла эпоха, калі “кожны чалавек можа, павінен і будзе “мець” нацыянальнасць гэтак жа, як ён “мае” пол” (Андэрсон, 2001: 288).

У шэрагу рэгіёнаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы працэсы нацыянальнага самавызначэння знаходзіліся ў пачатковай стадыі. Такія рэгіёны ўсё яшчэ заставаліся своеасаблівай “нічыёй зямлёй”, але ўжо станавіліся “яблыкам разладу” для розных нацыянальных актывістаў, якія жадалі бачыць гэтыя тэрыторыі ў складзе сваёй “ідэальнай Айчыны”. У гэтым сэнсе цікавым прыкладам з'яўляецца Заходняе Палессе, якое разглядаецца ў межах тагачаснай адміністрацыйнай адзінкі – Палескага ваяводства ў складзе II Рэчы Паспалітай.

У II Рэчы Паспалітай Палессе трывала асацыявалася з адсталасцю. Выключна аграрны характар рэгіёна, маргінальная роля гарадоў як культурных цэнтраў, высокі ўзровень непісьменнасці, практычна поўная адсутнасць транспартнай інфраструктуры і нізкая ўдзельная шчыльнасць насельніцтва ў Польшчы пацвярджалі такую характарыстыку (Tomaszewski, 1963, 12). Такімі былі стартавыя ўмовы для дзейнасці нацыянальных актывістаў у рэгіёне.

У міжваенны перыяд на Заходняе Палессе прэтэндавалі розныя нацыянальныя сілы. У аснове гэтых прэтэнзій ляжалі ўзаемавыключальныя пастулаты, артыкуляваныя ў польскім, рускім, украінскім і беларускім нацыянальных праектах.

Польскі праект на Заходнім Палессі не быў аднародны. Формула паляка-католіка і польскай мовы як адзінай формы камунікацыі паміж грамадзянінам і дзяржавай адпавядала кансерватыўным сілам, звязаным з нацыянальнымі дэмакратамі. У гэтай канцэпцыі палешукі разглядаліся толькі як этнаграфічны матэрыял, схільны да паланізацыі.

Ліберальную тэндэнцыю на Палессі прэзентавалі польскія сацыялісты, якія былі прыхільнікамі роўнасці ўсіх грамадзян незалежна ад рэлігіі і этнічнага паходжання. Польская адміністрацыя таксама намагалася ўлічваць рэгіянальныя асаблівасці. У 1933 годзе палескі ваявода Вацлаў Костэк-Бярнацкі прыняў цыркуляр, па якім усіх паляшучоў, якія не адносілі сябе да рускіх, украінцаў ці беларусаў, загадаў лічыць палякамі без увагі на іх мову і веравызнанне (Брест, 2009: 135). Да праяваў падобнага мыслення належыць залічыць і “тутэйшых”, створаную польскімі ўладамі групу з невызначанай нацыянальнай прыналежнасцю, якая ў перспектыве павінна была стаць часткай польскай нацыі (Місіюк, 2007: 241).

У межах II Рэчы Паспалітай праект вялікай трыадзінай рускай нацыі з'яўляўся анахранізмам. Носьбітамі рускай нацыянальнай ідэі былі пе-

раважна дарэвалюцыйная інтэлігенцыя і праваслаўнае духавенства. На Заходнім Палессі гэтая ідэя, тым не менш, мела нямала прыхільнікаў. Сімвалічна, што адзіны пасол у польскі сейм ад рускай нацыянальнай меншасці быў абраны менавіта ў Пінскай акрузе (Polesie, 2009: 79).

Тыпалагічна вельмі блізкія ўкраінскі і беларускі праекты спалучалі лозунгі барацьбы за нацыянальныя правы з радыкальнымі сацыяльнымі пераўтварэннямі. Варта падкрэсліць перыферыйнасць Палесся, якое было аддалена ад такіх важных цэнтраў нацыянальнай агітацыі, як Львоў і Вільня. Нацыянальнымі актывістамі ў рэгіёне станавіліся прадстаўнікі сельскай інтэлігенцыі, як правіла, настаўнікі. Іх палітычную арыентацыю можна ахарактарызаваць як леварадыкальную. Сярод украінцаў на Палессі былі дзесячы ўмераных поглядаў з асяроддзя нешматлікай гарадской інтэлігенцыі, якія групаваліся вакол галоўнага аддзела “Прасвіты” ў Брэсце. Дзякуючы дзейнасці ўкраінскіх і беларускіх актывістаў, ствараліся сеткі асветніцкіх устаноў (“Прасвіта” і “Таварыства беларускай школы”) і кааператываў, якія нярэдка станавіліся пляцоўкамі для вядзення палітычнай агітацыі (Вабішчэвіч, 2008: 211).

Міжваенны перыяд на Заходнім Палессі стаў “акном магчымасцяў” для прыхільнікаў канкуруючых нацыянальных праектаў, паколькі кожны з іх меў шанцы на паспяховае ажыццяўленне. У рэчаіснасці ж ніводны з нацыянальных праектаў у міжваенны перыяд не змог рэкрутаваць дастатковую колькасць прыхільнікаў, каб набыць масавы характар у рэгіёне.

Нацыянальныя праекты на Палессі мелі сваю ўнутраную дынаміку, якая прадвызначыла ступень іх прыняцця сярод мясцовага насельніцтва. Польскі нацыянальны праект відавочна пераацаніў асіміляцыйныя магчымасці і цывілізацыйную прывабнасць сваёй культуры і не змог прыстасавацца пад этнаканфесійную спецыфіку рэгіёна. Леварадыкальны характар беларускага і ўкраінскага рухаў на Палессі ствараў перманентны канфлікт з польскай уладай, каторы не мог быць забяспечаны доўгатэрміновай падтрымкай мясцовага насельніцтва. Нацыянальная палітыка польскіх уладаў у другой палове 1930-х гадоў сур’ёзна аслабіла ўплывы беларускіх, рускіх і ўкраінскіх актывістаў на насельніцтва рэгіёна.

Адначасова на Заходнім Палессі яшчэ захоўвалася мноства перажыткаў традыцыйнага грамадства. Чыннікі нізкай сацыяльнай мабільнасці і слабой сацыяльнай камунікацыі насельніцтва істотна перашкаджалі нацыянальным актывістам у іхніх спробах рэкрутацыі новых прыхільнікаў. Напярэдадні Другой сусветнай вайны Заходняе Палессе ўсё яшчэ заставалася “нічыёй зямлёй”, а мясцовае насельніцтва

па большай частцы не мела выкрышталізаванай нацыянальнай свядомасці ці абыякава ставілася да дзейнасці разнастайных нацыянальных актывістаў.

Бібліяграфія

1. Андерсон, Бенедикт (2001). *Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма*. Москва: КАНОН-пресс-Ц.
2. Брест в 1919–1939 гг.: документы и материалы (2009). Брест: Альтернатива.
3. Вабішчэвіч, Аляксандр (2008). *Нацыянальна-культурнае жыццё Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.)*. Брэст.
4. Грох, Мирослав (2002). “От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе” в *Нации и национализм*. Москва: Праксис.
5. Мисюк, Владимир (2007). “Исследование национальных процессов в Восточной Европе на примере Полесского воеводства (1921–1939 гг.)”, *Перекрёстки*. № 3–4: 231–246.
6. Śleszyński, Wojciech, red. (2009). *Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno – Wschodnich II Rzeczypospolitej*. Białystok-Kraków: Avalon.
7. Tomaszewski, Jerzy (1963). *Z dziejów Polesia 1921–1939: Zarys stosunków społeczno-ekonomicznych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.